

הלכות ריבית

קיצור שולחן ערוך

סימן ס"ה ובו ל' סעיפים:

(א) לפי שנפשו של אדם בטבעו חומד ומתאוה אל הממון, וקרוב יותר שיהא האדם נכשל באיסור ריבית מבשאר איסורין שבממון, כי בגזל ואונאה וכדומה, הרי זה משגיח על עצמו שלא יהא נגזל ושלא יתאנה, וגם זה שהוא רוצה לגזול או להונות את חברו, לפעמים הוא נמנע מחמת בושה או מחמת יראה. מה שאין בן בריבית, כי הלואה נותן לו ברצונו הטוב, והוא שמח כי מצא מקום ללוות על כל פנים בריבית, וגם המלוה חושב בדעתו כי הרי הוא עושה טובה גדולה עם הלואה שיוכל להרויח בממון זה כפלי כפלים יותר מן הריבית, ולכן נקל מאד שיהא האדם נתפתה חס ושלום מן היצה"ר להיות נכשל באיסור זה. על כן החמירה תורתנו הקדושה מאד באיסור זה, והרבה לאוין נאמרו בו. המלוה עובר בששה לאוין ולא יקום בתחית המתים, שנאמר בנשך נתן ותרבית לקח וחי, לא יחיה. הלואה עובר בשלשה לאוין. הסופר והעדים והערב עוברים כל אחר בלאו אחד. וכן הסרסור שהיה ביניהם או שסייע לאחד מהם, כגון שהורה מקום להלוה ללוות או שהורה מקום להמלוה להלוות גם כן עובר בלאו אחד:

(ב) מי שנכשל ולקח ריבית מחויב להחזירה (מלבד ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת דלקמן ס"ו):

(ג) אפילו לא פסק עמו את הריבית בשעת הלואה אלא שהלוה לו בחנם עד זמן פלוני, או שמכר לו איזה סחורה בהקפה עד זמן פלוני, או שחייב לו בענין אחר לשלם לו, יהיה מאיזה ענין שיהיה, ובהגיע זמן הפרעון פוסק לו איזה דבר בשביל שירחיב לו את הזמן, גם זאת היא ריבית:

(ד) אפילו אם הלואה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון, שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו בשביל ריבית, גם כן אסור:

(ה) אפי' אומר לו הלואה בשעת נתינת הריבית שהוא נותנה לו במתנה, גם כן אסור לקבלה ממנו. אבל אם כבר לקח ממנו ריבית, והמלוה עושה תשובה ורוצה להחזירה להלוה והוא מוחל לו, מותר:

(ו) אסור להקדים את הרבית או לאחר אותה. כיצד. היה ראובן רוצה ללוות משמעון מעות, ומקדים ושולח לו מתנה ופירש לו בשביל שילוהו, או שהיא מתנה מרובה דמסתמא הוי כאילו פירש לו

שהיא בשביל שילוהו, זהו רבית מוקדמת. לזה ממנו והחזיר לו מעותיו והיה שולח לו מתנה בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, זהו רבית מאוחרת:

(ז) אם אחד מלוה מעותיו לחברו על זמן מה כדי שיחזור זה וילווהו פעם אחרת סך יותר לזמן כזה או סך כזה לזמן ארוך יותר, זהו רבית גמורה. ואם מלוה לו על מנת שילוה לו פעם אחרת סך כזה לזמן כזה, יש אומרים שגם כן אסור, ויש אומרים דמותר. ויש להחמיר. אך אם לא התנו כן אלא שהוא מלוה לו ברצונו פעם אחרת, אף על פי שאינו עושה כן אלא מחמת שזה גם כן כבר הלוהו, בזה יש להקל:

(ח) צריך המלוה ליזהר שלא ליהנות מן הלוה שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו, שכיון שנהנה שלא ברשותו, נראה שסומך עליו שבשביל מעותיו שבידו ימחול לו. אבל אם נהנה ממנו מרעתו, מותר בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו, ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא:

(ט) אם לא היה הלוה רגיל להקדים להמלוה שלום בפעם אחרת אסור להקדים לו. ואסור לכבדו באיזה כיבוד בבית הכנסת או במקום אחר אם לא היה רגיל כן בפעם אחרת. וכן שאר ריבית דברים בעלמא אסור, שנאמר נשך כל דבר אשר ישך, אפי' דיבור אסור. וכן המלוה מוזהר על ריבית דברים, כגון אם אומר להלוה הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה בעלמא, אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן, ועתה סומך על הלוואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו, הרי זה ריבית. וא"ת והא כתיב עבד לזה לאיש מלוה, זהו אינו אלא לענין שאם נפל ביניהם דין ודברים ואומר המלוה נלך לבית דין הגדול לדון שם, והלוה אומר לדון כאן, מחויב הלוה לילך כמו שרוצה המלוה, והמלוה אינו מחויב ללכת לבית דין הגדול שבמקום אחר, משום שנאמר עבד לזה לאיש מלוה.

(י) אפילו טובת הנאה שאינה ממון אסור להמלוה ליהנות מן הלוה. כגון שאם המלוה הוא בעל מלאכה והלוה הזה אין דרכו ליתן לו מלאכה בפעם אחרת רק עתה מחמת שהוא הלוהו רוצה לתת לו מלאכתו, אסור:

(יא) אסור להלוות לאחד סאה תבואה שיחזיר לו אחר כך סאה תבואה אפילו מין במינו כי שמא תתיקר בינתים התבואה ונמצא זה מחזיר יותר ממה שלוה. אך יעשנו דמים שאם תתיקר התבואה לא יתן לו רק הדמים. ואם יש ללוה אפילו רק מעט ממין זה מותר ללוות אפילו כמה כורין. וכן אם יש לאותו מין שער קבוע בשוק, מותר ללוות אף על פי שאין ללוה כלום מזה המין. וכל זה מין במינו, אבל מין בשאינו מינו כגון להלוות סאה חטין בסאה דוחן, אסור בכל ענין אף על פי שהן בשער אחד ויש לו דוחן. ובדבר קטן שאין דרך להקפיד ביוקרא וזולא, מותר בכל ענין. ולכן מותרת אשה להלוות ככר לחם לחברתה:

(יב) המלוה מעות על משכון בית או שדה או מקום בבית הכנסת והמלוה יקח את הפירות מהמשכון, צריך להיות בנכייתא, דהיינו שינכה לו מן החוב דבר קצוב לכל שנה, שזו תהיה השכירות

שנותן המלוה. ואפילו השכירות שוה יותר ממה שקצבו ביניהם מותר. אבל לא יחזור המלוה וישכירו להלוה עצמו. ועוד יש בענין משכנתא הרבה חלוקי דינים ואין לעשות כי אם על פי שאלת חכם:

(יג) דבר שיש לו שער ידוע, אסור למכרו ביותר מן השער מפני שממתין לו את המעות. אבל דבר שאין לו שער ידוע, אף על פי שאם היה נותן לו עתה את המעות ה' נותנו לו בפחות, ובשביל שהוא ממתין את המעות מוכר לו קצת ביותר, מותר ובלבד שלא יעלהו הרבה (וכתב בחוות דעת דהיינו שתות או יותר) עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו. וגם אם לא מעלהו הרבה אלא שהוא מפרש ואומר אם תתן לי מיד את המעות הרי הוא לך בעשרה, ואם בהקפה, תתן לי אחד עשר, אסור. וכן אם הקונה קונה את הסחורה ביוקר כדי למכרה מיד ולהפסיד בשביל שיהיו המעות בידו איזה זמן גם כן אסור (מהרלב"ח ועיין חת"ם סימן קל"ז):

(יד) מי שיש לו שטר חוב על חברו מותר למכרו לאחר בפחות ואפילו קודם זמן הפרעון. ויכתוב המוכר להלוקח אני מוכר לך שטר זה וקני לך איהו וכל שעבודה. וצריך שתהא האחריות על הלוקח. רק אחריות שבאה מחמת המוכר כגון שהשטר פרוע וכדומה, יכול להיות על המוכר. וכשם שיכול למכור את השטר לאחר בפחות, כמו כן יכול למכרו גם להלוה בעצמו:

(טו) ובאופן זה יכולין להועיל כגון ראובן שצריך למעות בניסן הולך אצל שמעון, ושמעון נותן לו שטר חוב על עצמו שהוא חייב לפרוע לראובן מאה זהובים בחודש תשרי (וכנגד זה יותן גם ראובן שע"ח כזה לשמעון שהוא חייב לפרוע לו מאה זהובים בתשרי כדי שיהא שמעון בטוח), והולך ראובן ומוכר את השטר חוב שיש לו על שמעון ללוי עתה בניסן בעד תשעים זהובים (חוות דעת, ומכל שכן שאם יש לשמעון שע"ח על יהודה אשר זמן הפרעון הוא לאחר זמן, שהוא יכול למכרו לראובן בהקפה עד הזמן, וראובן יתן לו שטר חוב על זאת, ושוב ימכור ראובן את השטר חוב הזה בעד כמה שיוכל). אבל אם ראובן יכתוב שטר חוב על עצמו למכרו לשמעון אפילו על ידי שליח, אסור:

(טז) אסור לקנות תבואה או שאר דבר בהקדמת מעות ושיתן לו את התבואה לאחר זמן, דחיישינן שמא בינתיים תתיקר התבואה אחר כך בזמן שיתן לו את התבואה, ונמצא הלוקח נוטל יותר משיעור מעותיו בשביל שהקדים את המעות. אבל אם יש להמוכר גם עתה כל התבואה שהוא מוכר, אף על פי שלא יתננה ללוקח עד לאחר זמן, מותר. כי מה שיש להאדם יכול למכור אפי' בזול הרבה כרצונו ואפילו התבואה לא נגמרה עדיין לגמרי כראוי אלא שצריכה עוד מלאכה אחת או שתי מלאכות, נחשב כאלו היא גמורה ומותר. אבל אם מחוסרת עוד שלש מלאכות, אסור. (ועיין בסימן שלאחר זה היתר להקדמת מעות על סחורה):

(יז) ואם הוקבע השער להתבואה, יכול לקנות בהקדמת מעות כפי השער אף על פי שאין להמוכר כלום, שהרי אפילו תתיקר אחר כך התבואה אין הלוקח מרויח בעד שהקדים את המעות כיון שהיה יכול לקנות אז תבואה במעותיו בשער זה. ומאחר שפסק בהיתר, אף על פי שנתתיקרה אחר כך התבואה בשעת הפרעון ואינו רוצה לתת לו את התבואה שפסק עליה, יכול לשומה על סחורה אחרת שיתן לו, או

שיתן לו מעות כשיווי של עתה (ועי' בקונטרס שער דעה בסוף הספר שער משפט סימן קע"ה סק"כ ודלא כמו שכתוב בשולחן ערוך של התניא סעיף כ"ח):

(יח) מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, ואומר לו חברו תנה לי סחורה זאת ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה שהיה שווה שם לאחר נכיון ההוצאות שעלו על הסחורה, אם האחריות בהליכה היה על הלוקח אסור. ואם האחריות על המוכר מותר, והוא שיתן להלוקח איזה דבר בשביל טרחו:

(יט) מותר להלוות לחברו מאה דינרין שיקנה בהם סחורה על היריד ובשובם לביתם יתן לו הלואה ק"כ דינרין בעדה, ובלבד שיקבל המלוה את הסחורה ויוליכנה לביתו ויהיה אחריות הדרך על המלוה, דהוי כמו שיש לו חלק בריוח הסחורה הואיל ומקבל עליו אחריות:

(כ) ראובן שהולך למקום שקונים סחורה בזול, יכול שמעון לומר לו הבא לי סחורה משם ואני אתן לך ריוח כך וכך, ובלבד שתהא אחריות הסחורה על ראובן עד שהוא מוסרה לשמעון:

(כא) מותר להרבות שכר הקרקע. כיצד. השכיר לו את החצר ואמר לו קודם שהחזיק בו אם תתן לי את השכירות מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים לשנה. ואם תשלם לי בכל חודש, תתן לי בעד כל חודש זהוב אחד, מותר. והטעם בזה משום דמצד הדין שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, הילכך כאשר לוקח ממנו זהוב בכל חודש דהו"ל י"ב זהובים, אין זה שכר המתנת המעות, שהרי אינו מחויב לשלם לו במוקדם, ומה שאמר לו אם תתן לי מיד הרי היא לך בעשרה, אז היה מוחל לו שני זהובים לפי שמקדים לו לשלם קודם זמן הפרעון, וזאת מותר:

(כב) ודוקא בשכירות קרקע מותר לו להרבות בענין הזה, מפני שהקרקע נקנית לו מיד. אבל להרבות בשכירות פועל אסור בענין זה, דהיינו שאם שוכר את האדם שיעשה לו מלאכתו לאחר זמן ומקדים לו שכרו היום קודם שנכנס למלאכה ובשביל זה יעשה לו את המלאכה בפחות מן הראוי, זאת אסור, דכיון דהפועל אינו משתעבד מהשתא, הוא כמו הלואה. אך אם הפועל נכנס למלאכתו מיד, אף על פי שלא יגמור את המלאכה עד לאחר ימים הרבה, מותר להקדים לו שכרו בשביל שיעשה בזול, דכיון שיתחיל מיד במלאכה הו"ל שכירות ולא הלואה:

(כג) מותר להרבות בנדונית חתנים, כגון שפסק נדוניה לבתו והתנה עם חתנו שכל שנה שיניח אצלו את הנדוניה יתן לו כך וכך שכר מותר, שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניה, וכאלו אמר לו אני נותן לך מתנה כך וכך לזמן פלוני, ואם לא אתן לך לזמן פלוני עוד אני מוסיף לך כך וכך דמותר. ודוקא כשהתנו כן מיד בשעת כתיבת התנאים, דכיון דעד עתה לא היה עליו שום חיוב אם כן הכל הוא חיוב אחד, אבל אם בשעת כתיבת התנאים נתחייב בסתם סך נדוניה, ובשעת החתונה רוצים להתפשר לתת לו דבר מה בשביל הרחבת הזמן, אסור, וצריכין לעשות בדרך היתר:

(כד) ישראל שלוח מגוי בריבית וישראל אחר יהיה ערב, אם הוא בענין שאין הגוי יכול לתבוע תחלה אלא את הלוח, ואך כשלא יהיה אפשר לגבות מן הלוח אז יכול לתבוע מן הערב, מותר. אבל אם

הוא בענין שהגוי יכול לתבוע תחלה את הערב אם כן הוי כאילו הערב לוח מן הגוי והלוח לישראל הלוח ואסור. וכן גוי שלוח מישראל בריבית וישראל אחר הוא ערב, אם הוא בענין שאין המלוח יכול לתבוע תחלה אלא את הגוי הלוח ואך כאשר לא ימצא אצל הגוי הלוח אז יגבה מן הערב, מותר. אבל אם הוא בענין שיכול לתבוע תחלה גם את הערב אם כן הערב הוא כמו לוח ואסור. ואם הישראל ערב רק בעד הקרן ולא בעד הריבית, מותר. (בדין ישראל שלוח מישראל וישראל אחר יהיה ערב, והלוח משלם לו עבור זה שהט"ז הש"ך בנה"כ מקילין, הנה דעת החוות דעת להחמיר עיין שם):

(כה) גוי שאמר לישראל לוח בשבילי מעות בריבית מישראל על משכון זה, או אפילו אינו נותן לו משכון אלא שטר חוב, והמלוח סומך את עצמו רק על המשכון או על השטר של הגוי, ועל השליח אין שום אחריות, מותר. ואפילו אם הישראל השליח מביא את הריבית להמלוח, מותר לקבלו ובלבד שהמלוח יגמור זאת בדעתו שכל אחריות המשכון והמעות בין בהבאה בין בחזרה הכל על אחריותו, ועל השליח לא תהיה שום אחריות:

(כו) וכן ישראל שנתן משכון או שטר חוב לישראל חברו שילוח בשבילו על זה מעות בריבית מגוי, אם הגוי אינו סומך רק על המשכון או על השטר, ועל השליח אין שום אחריות, מותר. וכן אם הישראל הלוח תחלה לישראל חברו על משכון ואחר כך אמר הלוח להמלוח לוח מעות מגוי בריבית על משכון זה ועלי לשלם הקרן והריבית, אם הגוי סומך את עצמו על המשכון לבד, מותר:

(כז) ישראל שהלוח לגוי על משכון בריבית כך וכך לחודש, ואחר כך בא הישראל לחברו שהוא ילוח לו את המעות על משכון זה, ושהוא יטול את הריבית שתעלה מהיום עד הפרעון, מותר. אבל אם הישראל הראשון כבר זקף את הקרן עם הרבית לכל זמן ההלואה, הרי הכל הוא כקרן של ישראל ואסור ללות על משכון זה מישראל חברו בריבית דהוי כאלו נתן את הריבית מכיסו:

(כח) מעותיו של ישראל מופקדים ביד גוי והלוח אותם לישראל בריבית, אם היו באחריות הגוי שאם יאבד החוב יתחייב הוא לשלם במעותיו, מותר. ואם אינן באחריות הגוי, אסור. ולכן במקום שיש קבוצת מעות (שפרקאסע [קופת חסכון] וכדומה) שיש לישראלים חלקים (אקציטן) [מניות] בהם וישראלים לווים משם בריבית, אף על פי שהממונים המה גוים מכל מקום נראה לי דאיסור גמור הוא, ולכן אסור ליתן לשם מעות (כי שמא ילוח ישראל שאינו הגון), וכן אסור ללוות משם (כי שמא נתן לשם ישראל שאינו הגון):

(כט) שותפין שצריכין ללוות מעות בריבית מגוי, יעשו שאלת חכם איך לעשות (עט"ז ק"ע סק"ג, חו"ד שם סק"א ובשולחן ערוך התניא הלכות ריבית סעיף פ"ד):

(ל) מומר אסור ללוות ממנו בריבית, וגם להלוות לו בריבית יש להחמיר:

יצא לאור על ידי חברה מזכי הרבים העולמי